

Teisipoosuse varjupildid
koopaseinal, 12 000 eKr.

Surmavarju maal, 1461.

Kurat läheneb naisele – varju
heitmata, jälgi jätmata, 1490.

Väike märgiatlas

Karl Kello

VARIVALGUS

Vari on isiksuse oluline osa. Vari asendab inimest. Varjus peitub elujõud – samuti kui juustes, küüntes, veres, jalajäljes. Varju peale heitma tähendab saada keski/miski oma mõju alla. Kuupaistel maadeldes võidab see, kes vastase oma varju alla heidab: kui vari langeb vastase peale, käib jõud temast üle. Apostlite tegudest on lugeda, et enne Peetruse tulekut kanti haigeid tänavaile, et Peetruse vari langeks peale ja teeks terveks (Ap 5,15).

Varjul on mingi seos inimese hingega, räägitakse varihingest. Kui inimeselt võtta vari või kui varihing lahku, siis inimene usutavasti haigestub.

Varihing

Varihing, nn ise, siseneb vabalt ja lahku inimese ihust, kuid pole täpselt sama, kes hingushing – inimene võib olla isetu, aga hingab edasi (soome *itsetön* tähendab 'meelemärkusetu'). Ise võib ümber sündida, kulgeda sugupõlvest teise. Ise päritakse esiisadelt, mistõttu muutub tähtsaks nime valik.

Inimese hing sisaldub ka vastupeegelduses, järelikult ettevaatust: koll võib haarata varjuna peeglis või vees peegelduva hinge oma valdusse, hoiatab Loorits.

Varikuju

Kelle varjul pole jõululaubaõhtul seina peal pead otsas, sureb ära (Simuna). Kes uusaastaõöl kell 12 aknast välja vaadates ei näe oma varju, sureb algaval aastal; samuti see, kes heidab õues kuuvalgel ilma peata varju. Vana-aastaõhtul söögi ajal väljastpoolt sisse vaadates on näha, kes uuel aastal sureb – lahkuja istub laua taga ilma peata või ei heida üldse varju. Kui jõuluõöl kuuvalgel oma varju vaadates on sellel kaks pead otsas, tähendab see abiellumist (Läti).

Varju alla

Varjunimi ja varimajandus; varjama ja varjutama; varjus, varjul ja varju all – igal neist väljendeist on oma kindel nüanss tähenduses, mis teinekord võib tunduda üksjagu vastuoluline. Varjupaik on pelgupaik. Õuepuu pakub viluvarju. Mõni tahab varju jääda. Ja mitte ainult inimene – ka Jahve on ennast varjav Jumal: "Tõesti, sina oled ennast varjav Jumal" (Js 45,15); samuti on egiptuse Amon, ürgkaose viljastaja, 'nähtamatu, varjatu'.

Võimu varjatud mehhanismid on kõige efektiivsemad, kinnitab Pierre Bourdieu. Ka varjatud reklaam mõjub tõhusamalt kui otsekohene "puuga pähe".

Varjude vallas

Varihing pöördub pärast inimese surma tagasi varjude valda, asub seal koos sugulaste varjudega ja sünnib siis uuesti (Lintrop). Surnu on varjulane. Ka Kalevi-poeg kohtab põrgus oma ema varju, kes annab talle hääd nõu. Varjud asuvad teises ilmas, allilmas. Allilma isand ei heida ise ka varju. Kui räägitakse varjude varjudest, kuulub see pigem ulmefilmide teemaatikasse.

Ei heida varju, ei jäta jälgi

Vanatühi ei heida varju ega jäta jälgi. See ongi asjaolu, mis annab kuuvalgel kuradiga maadlejale eelise. Deemonlikud olendid üldiselt ei jäta jalajälgi, ei heida varju ega peegeldu peeglis. Inimkujulise pahareti tunneb ära varju puudumisest. Vari on otseku inimese jalajalg; ka jalajalg on teatud määral inimese varjukuju.

Surma vari

Lisaks surmavarjule ja varjusurmale on tuntud ka niisugused paigad nagu surmavarju maa ja surmavarju org. "Rahvas, kes käib pimeduses, näeb suurt valgust; kes elab surmavarju maal, neile paistab valgus!" (Js 9, 1); "Ka kui ma kõnniksin surmavarju orus, ei karda ma kurja, sest sina oled minuga..." (Ps 23,4). Jumal on kindel varjupaik.

Surma vari tõuseb kõige elava kohale kohe pärast sündi. Pimedus ja surm on kaose saadikud siinpoosles ilmas. Päikesetõus kõrgustest paistab inimeste peale, kes me elame pimeduses ja surma varjus (Ik 1, 78–79).

Varjudega võitlemine

Varjudega võitlemise raskest tööst rääkis Sokrates 2400 aastat tagasi kohtu ees. Tal tuli end kaitsta ja esitada küsimusi anonüümsetele süüdistajatele, ilma et keegi vastaks.

Võitlus varjudega käib ka inimese sees. Jung räägib varju-arhetüübist, mis on kollektiivses alateadvuses pesitsev loomalik alge – hunt inimese sees. Arhetüübid on kohutavad, nende vahetu kogemine teeb inimese hulluks.

Varjude varjudega võitlemine aga on juba teostamatu töö. Kuigi varjude varjud on aktuaalsed tähesõdade fantastikas, tuli samalaadseid kujutelmastid ette juba väga vanadel aegadel. Platon näiteks järeldas, et inimese arusaamad maailmast on üksnes varjude varjud. Platon esitab oma "Riigis" mõistujutu, kus kujundlikus vormis vastandatakse inimese meeltega tajutav ruumilisajaline maailm (= koobas) tõelisele ideede maailmale (= valgus).

Elu kui teater – varjuteater

Koopamõistujutus on vangid aheldatud seljaga koopasuu poole. Ei nad näe, mis selja taga toimub, ega ole ka kunagi näinud maailma väljaspool. Võivad vaadelda vaid varje, mis väljas toimuvad sündmused heidavad koopa tagaseinale. See varjuteater on nende jaoks reaalsus ja tõelus ise. Sama moondunud kui võbelevad varjupildid koopaseinal on meie teadmised, mis põhinevad meeltetajul, sedastab Platon.

Inimene, muide, ongi koopaelanik. Pärisinimese ajalugu algas Aafrikas koopas. Asugu tänapäeva inimese koobas kas või pilvelõhkuja ülemisel korrusel, vahet pole – koobas on koobas. Ka esimene kodustatud loom, koer, on inimese parim sõber ja selliline senimaani. Meesterahvas eelistab istuda näoga ukseaugu poole, oodates ähvardavat varju koopasuu – ürgsest kartusest, et tuleb karu või neandertallane, kelle ta koopast välja ajas.

Varjupildimaailm

Inimene hakkas inimeseks, kui tal tekkis ettekujutus. Sellest ajast peale elab ta korraga kahes maailmas – reaalses ja kujutluspiltide omas. Inimese esimesed katsetused mõtestada maailma on jäädvustatud koopaseintele. Need kujutavad vaimolendeid, kes elavad kivi sees, justkui eesriide taga. Need on teise maailma, nähtamatu sealpoolsuse varjukurjud.

Inimene elab tänaselgi päeval varjupiltide maailmas, ja mitte üksnes televisiooni tõttu. Peegelpilt on varjukurju – nagu iga teinegi pilt, tõmmis, *copy*. Teinekord on varjukurju tõelisem kui algkurju ise. Nii välis- kui ka sisemaailmast on meil olemas üksnes kujutluspildid, s.o varjupildid. Teadmisteringi avardamine toob kaasa aiva suureneva teadmatuse varjuraala.

Vooruse varjukurjud

Ka Platoni õpetaja Sokrates rääkis varjukurjudest – vooruse varjukurjudest: kel õnnestuks vaadelda jumalikkude puhast ilu selle ühtsuses, vabana kõigest surelikust tühjast-tühjast, see suudaks "sünnitada tõelist voorust, mitte vooruse varjukurjusid, sest ta ei puutu kokku mitte varjukurju, vaid tõega" (Platon, "Pidusöök").

Vari valgusega koos

Valgus valgus (eriti vabaduse valgus valgus, nagu väljendus Eesti Vabariigi teine president) heidab teravaid varje ja pimestab varjust päevavalgele astunu. Valgus on hea. Juba esimesel loomispäeval nägi Jumal, et vastloodud valgus oli hea, ja lahutas valguse pimedusest.

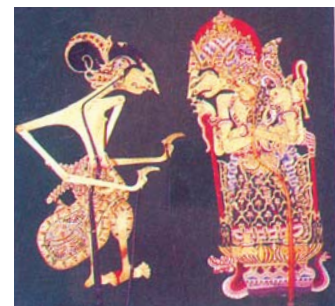
Vari näib kuidagimoodi tasakaalustavat valguse ja kaose igavest vastasseisu, meenutades ühtlasi, et ega varjura oleks õieti valgustki. Elu saab alguse surmast, valgus varjust, päev ööst. Seda seisukohta, et päev algab keskööga, jagasid mitmed vanad rahvad, nii vanad roomlased kui meiegi esivanemad (vrd ööpäev). Keldid arvestasid aega ööde, mitte päevade kaupa.

Varjulõiketehnika, 18. sajandi lõpp.

Varjulill.

Varjuteatri nukud Jaava saarelt.

Lauluisa Kreutzwald 1851. ja 1861. a. enne (ülal) ja pärast "Kalevipoja" ilmumist. J. v. Paucki varjulõiked.